

A sötét energia XXI. századi világrendje és a híd-kapcsolatok szerepe a társadalmi innovációban

A sötét energia nemcsak arra ad magyarázatot, miért növekszik egyre gyorsabban az univerzum, hanem ezen analógia alapján arra is rájöhethetünk, mi okozhatja azt, hogy az emberek, habár közösségi lények, egyre távolabb kerülnek egymástól.

A különböző tudományágak elemeit szokatlanul kombinálva rájöhethetünk, miképp érvényesül a modern társadalomban a „sötét energia analógiája”. Bizonyítást nyert, hogy a mindennapokban a vágyak és a komfortérzet, az illúziók dominálják az önzetlenséget és a logikus gondolkodásmódot. Ez a jelenség a társadalom legkülönbözőbb élethelyzeteiben megfigyelhető. A közlekedésben a fiatalok nagy része képtelen arra, hogy csak 15 percig ne használja valamelyik modern eszközt internetezésre vagy zenehallgatásra. A vállalatok csatározása a vevőkkel a bevétel növelését szolgálja, miközben az általuk vélt technológiai újítások már előidézhetik a társadalmi rétegek kulturális és szociális süllyedését. Az oktatás nem nyújt megfelelő védelmet a sötét energia elől, hiszen mára a kényelmi megoldások dominálják a tanulási szándékot is. Ezekből következően sokakat veszélyeztet a lecsúszás és a deviancia, amely mint egy fekete lyuk, kebelezi be az embereket.

Habár ezek általánosan nem mondhatóak el mindenkiről, mégis túlsúlyban vannak a sötét energiát szimbolizáló megoldások.

A sötét energia hatásának gyengítésére mindenképp erősíteni kell az emberekben a kohéziós erőt, amely egy közösséggé formálja őket. Erre az egyik megoldás a híd-kapcsolatok megbecsülése lehet, amely képes közelebb hozni két társadalmi réteget.

(Bevezetés) Napjainkban számtalan problémával kell szembenéznie az emberiségnek. Problémát okoz az egyre erősödő üvegházhatás, kifogyóban vannak a fosszilis energiaforrások, túlnépesedés fenyeget, holott az egyenlőtlenség olyan méreteket ölt, hogy kontinensnyi ember éhezik, miközben mások legnagyobb problémája saját maguk kényelmének növelése. Ezekon felül a természeti katasztrófák, szélsőségek egyre gyakoribbá válnak, az értelmetlen szociális feszültségek nem különben és a felnövő generációnak is számtalan problémája akad az életpályájának kezdetén.

A fenti és más akadályokat ugyan leküzdhetjük, de az egyes diszciplínák összefogására lenne szükség. Fontos, hogy a tudományterületek kutatási eredményeit kreatív módon össze tudjuk illeszteni, másképp tudjuk látni a dolgokat, hiszen néha „csak” annyi hiányzik a probléma forrásának megértéséhez, hogy más szemszögből is vizsgáljuk meg a kérdést.

A problémák megoldásához vezetnek a más területekről vett analógiák. A kozmológiában gyakran földi példákkal igyeksenek illusztrálni a szakemberek mindazokat a jelenségeket, amelyek a világűrben játszódnak le.

Mindennapjaink tele vannak olyan problémával, amelyek szintén más szemszögből történő elemzésre várnak. E tanulmányban egy speciális kozmológiai jelenséggel igyekszem párhuzamba állítani a XXI. századi ember gondolkodásmódját és viselkedését. Különböző területekből veszek példákat, használók fel elméleteket, amelyeket igyekszem kombinálni, ezzel másképp megfogni egyes mindennapi jelenségeket.

A témakört egy széleskörű, több részskutatást magába foglaló empirikus elemzés adatai

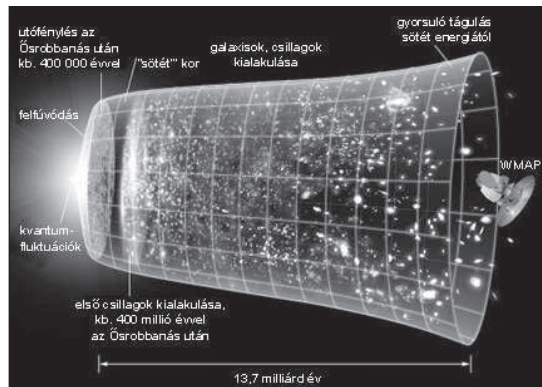
alapján dolgozom fel. Egyrészt korábbi kutatások eredményeit használom fel a jelenségek magyarázatánál, másrészt megfigyeléseket végeztem olyan momentumok vonatkozásában, amelyek előre vihettek a témám feldolgozását illetően.

(*A sötét energiáról*) A kozmológia, akárcsak más tudományok folyamatosan fejlődik. Egyre több ismeretünk lesz a minket körbevevő univerzusról, annak működési elveiről, azonban azt korán sem jelenthetjük ki, hogy a kozmoszról rendelkezésre álló ismeretanyag kielégítő lenne.

A legújabb kutatások közül kiemelkednek egyes kérdések, amelyek közül az egyik a sötét energia, valamint a vele kapcsolatos kérdéskörök. A tudomány jelen álláspontja szerint az univerzum 4%-át adják a csillagok és az egyéb látható objektumok, mintegy 23%-át az úgynevezett sötét anyag (Dark Matter) és a fennmaradó 72% a sötét energia (Dark Energy).

A sötét energia létezését sosem mutatták ki (eddig), azonban közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre annak létezéséről. A háromnegyed arányt felölelő energia kimutatását számos kísérlettel próbálták bizonyítani, így például megfigyelve az I.a. típusú szupernóvák viselkedését, azonban az eddigi eredmények még nem támasztják alá 100%-os bizonyossággal az elgondolást. (Snyder et. al. 2007)

1. ábra: A gyorsulva táguló univerzum

Forrás: <http://vizzavzsodor.blogspot.hu/2012/04/nagy-bumm-es-fekete-lyuk.html>

A világűr kutatói abban egyetértenek, hogy mindenképp váratlan az univerzum gyorsuló tágulása. Korábbi elméletek szerint a gravitációnak, mint összehúzó erőnek le kellene lassítani, majd meg kellene állítania a kozmosz tágulását, ezzel szemben a mérések azt igazolják, hogy gyorsuló ütemben tágul az univerzum. A szakemberek ezt a jelenséget egy anti-gravitációs erőnek tulajdonítják, ami nem más, mint a „sötét energia”. Az még tisztázatlan kérdés, hogy az idő függvényében hogyan fog változni a sötét energia és a gravitációs erő közötti reláció, így a jövőre vetített kozmosz mérete és tömege meglehetősen nehezen kiszámítható. (Snyder et. al. 2007)

(*A sötét energia „világrendje”*) A következő fejezetben arra igyekszem rávilágítani, hogy helyénvalónak látszik a sötét energia jelenségét nemcsak a kozmológia, hanem a társadalomtudományok, gazdaságtudományok monitorozásánál is szem előtt tartani. A döntése-

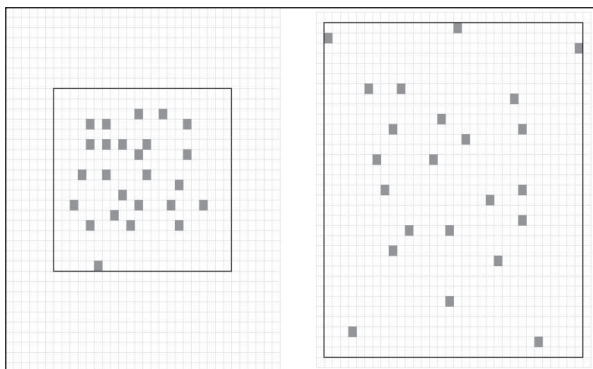
ket hasonlóképpen hozzuk meg, mint ahogy az univerzum működik. Mind a két esetben egy rejtélyes erő (sötét energia) befolyásolja a várható cselekményeket. Mindennapjaink döntéseit úgy befolyásolják a rejtett jelenségek, mint ahogy a sötét energia befolyásolja az univerzum viselkedését.

A sötét energia analógiájának kifejtése

A társadalomban egy ugyanolyan folyamat megy végbe, mint a kozmoszban, azonban ahhoz, hogy ezt észrevegyük, kissé át kell definiálni a fogalmakat.

Képzeld el, hogy adott számunkra egy A4-es lap, amely pont akkora, hogy az emberi kapcsolatok éppen elférnek rajta! Képzeld el azt, hogy ezen a lapon az emberek kis pontok és a köztük lévő távolság pedig a köztük fennálló kapcsolat jellegét, szorosságát mutatja! Minél kisebb az adott távolság, a kapcsolat annál szorosabb az ott található egyének között, következésképpen a kis lapméret egyenértékű azzal, hogy hat a társadalom tagjai között a közösséget formáló kohéziós erő.

2. ábra: A társadalom kapcsolatainak illusztrálása

Az ember alapjában véve közösségi lény (*homo sociologicus*), ami azt jelenti, hogy ösztönösen keresi mások társaságát. Ez az univerzum jelenségeinek vizsgálatában hasonlít a gravitációs erőhöz (tömegvonzás). Ebből az is következik, hogy habár a népesedés egy ideig növeli a lap méretét, annak gyorsulása egy idő után lelassul, esetleg meg is áll és mérete beáll egy szintre.

A tapasztalati vizsgálatok azonban a várakozásokkal ellentétes eredményt kaptak. Ahogy az univerzum is a várttal ellentétesen gyorsulva növekszik, ugyanígy a XXI. századi ember kapcsolatai is lazábbá váltak, vagyis a példa vonatkozásában egyre jobban növekszik a kapcsolatok erősségét mutató lap mérete.

Ahogy a kozmológusok is azon kezdtek el gondolkodni, mi okozhatja a gyorsuló tágulást, így minden bizonnyal ebben az esetben is célszerű lehet az okokat felderíteni. Ahogy a galaxis esetében, így kiindulópontnak itt is elfogadhatjuk, hogy egy rejtélyes, egyelőre megmagyarázhatatlan erő befolyásolja a viselkedést. Ez a *sötét energia analógiája*.

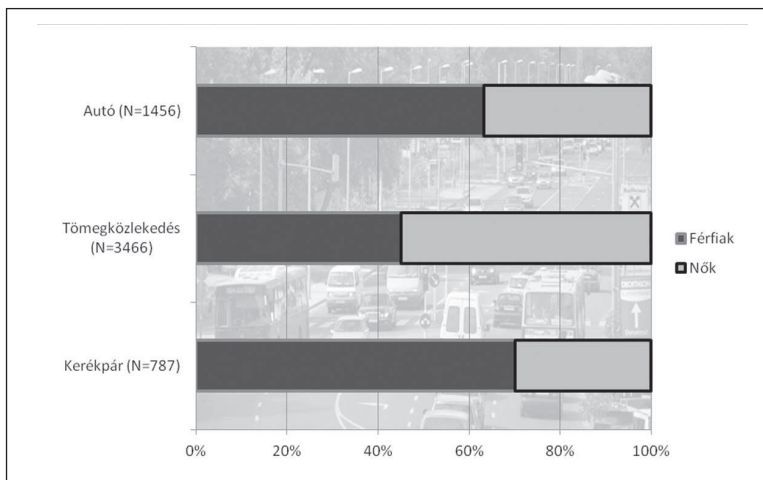
A digitális világ

A lazuló kapcsolatszerkezet egyik legnagyobb oka a digitalizálódás. A XX. század második felében a technológiai haladás ugyan felgyorsult, azonban ez a fejlődés azt eredményezte, hogy mára a lakosság nagy része nem tud élni a modern műszaki

víványok nélkül. A filmipar sokszor elrugaszkozik a valóságtól, azonban James Cameron utópisztikus elemeket tartalmazó filmjében lényegében 30 évvel megelőzte a világot. Az emberiséget bekebelezi egy Skynet nevű program, amely egyre gyűjti emberi áldozatait. Az emberek ugyan próbálnak védekezni a veszély ellen, de csak későn döbbennek rá, hogy a valódi fenyegetést egy számítógépes szoftver jelenti; nevezetesen a Skynet. (Cameron 1984) Jóllehet, a való életben nincsenek életre kelt robotok, akik mindenféle fegyverrel támadnak az emberre, de az internetes világ szimbólumaként szolgáló funkció tulajdonképpen ugyanezt a funkciót tölti be. „Mégfertőzte” az oktatást, a mindennapokat, a hivatalokat és teljes mértékben ettől a szoftvertől függ a legtöbb ember. Tényleges haláleset nem történik az említett online portálon keresztül, de kialakít egy olyan szintű függőséget, amely ha testben nem is, de léleklben elkezd pusztítani az embert.

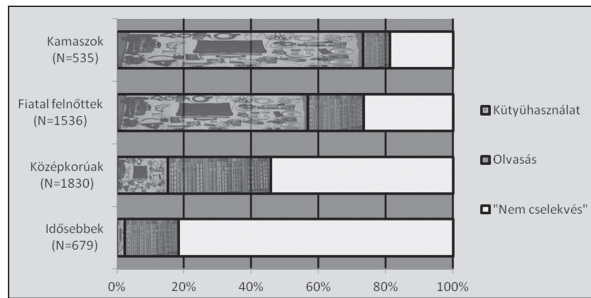
Sötét energia az utazási szokásainkban

Mindennapjaink egyik meghatározó, rutinszerűvé vált mozzanata a közlekedés. A XXI. századra a helyváltoztatás számos módja ismertté vált, azonban a lakosság jelentős része néhány módszerre szűkíti le az utazásai során igénybe vett eszközök sokaságát.

3. ábra: Az utazási szokások nemi bontásban'

Néhány évtizede az utazási szokások a maitól eltérőek voltak. A szekér és az ahhoz hasonló eszközök tulajdonképpen a múlt martalékaivá váltak és a XX. század második felében az autó és a tömegközlekedés vált általánossá. Az utóbbi évtizedben egyre gyakrabban helyettesítik az emberek kerékpárral az autós és egyéb közlekedést. Ezek tudatában jelenleg négy helyváltoztatási módszer tekinthető általánosnak: a gyaloglás, a kerékpározás, a tömegközlekedés és az autó.

4. ábra: Utazási szokásaink – tömegközlekedés

A XXI. században a leggyakoribb választott közlekedési eszköz a *tömegközlekedés*. Utazásaink során tökéletesen megmutatkozik a társadalmi szintű viselkedési attitűd. A generációk között a töréspontot a középkorúak jelentik, hiszen míg az X-generáció tagjai (1969 előtt születettek) sokkal visszafogottabbak, szolidak, addig az Y- és kiváltképp a Z-generáció aktívan keresi a technológiai újdonságokat. A statisztikai adatok rendkívül aggasztóak. A fiatalok komfort utáni vágyakozása, az introvertáltság a vártnál is nagyobb méreteket öltött. Borzasztó, hogy a tinédzserek és a fiatal felnőttek többsége képtelen úgy utazni, hogy közbe ne szorongassa valamelyik „kütyűjét” vagy a headset/fülhallgatót ne lenne a fülében, amiből gyakran zavaró hangerővel megy a zene. A fiatalok egyre kevésbé ismerik a „nem cselekvés” áldásos hatását, hiszen minden lehetőséget megragadnak arra, hogy a közösségi oldalakat nézegessék, vagy zenehallgatásba merüljenek. Gyakran pedig a belső béke a csend függvénye. A középkorúakra inkább az olvasás, míg az idősebb korosztályra a tényleges „nem cselekvés” a legjellemzőbb.

Sajnos napszakonként ugyan eltérő adatokat kaptam a kutatás folyamán, azonban a fáradtság, az inaktivitás és az introvertáltság minden esetben jellemző volt. A fiatalabbak reggel nagyon bágyadtak voltak, akárcsak az idősebbek. Sokakon lehetett látni, hogy még nincsenek igazán ébren. A kamaszok és a fiatal felnőttek többet olvastak (természetesen az iskolai tanulnivalót, illetve az ingyenes újságokat), valamint zenét hallgattak, míg az idősebbek inkább csak az újságok olvasására fordították az utazás idejét. Az utazók nagy része reggel a még fáradt, délutánra a már fáradt, ugyanakkor a nap második felében előkerültek a mobilinternetes eszközök és a középkorosztállyal bezárólag jellemző volt azok szorongatása és aktív használata.

A komfort iránti vágy erősen jelentkezik a tömegközlekedési eszközzel történő utazás során. A legtöbb esetben, ahol hat embernek van fenntartva az ülőhely, ott öten, ahol ötnek, gyakran négyen foglalnak helyet. Az álló emberek sok esetben „igyekeznek” úgy elfoglalni helyüket, hogy még csak véletlenül se lehessen érdemben közlekedni a szerelvényekben, csak azért, hogy a komfortzónájuk biztosítva legyen. Sajnos a nem-gondolkodás azt is eredményezi, hogy gyakran az ajtóban állnak az emberek, gátolva ezzel a le- és felszállást, holott ők még több megállót mennek. Hallgatva és megfigyelve az embereket a tömegközlekedési eszközökön, arra következtetek, hogy irritálja az emberek egy jó részét a másik ember közelsége, amely több esetben kimondásra is került.

Összességében a tömegközlekedésen történő utazásnál nagyon introvertáltak az emberek, s csupán pár százalék az azok aránya, akik extrovertált módon figyelembe vesznek másokat, esetleg érdeklődnek, akárcsak tekintet szintjén is mások iránt. Így ez mindenképp növeli a távolságot a lakosságot alkotó egyének között.

Napjainkban a lakosság számára elérhető és egyben legnagyobb komfortot biztosító utazási eszköz az *autó*. Habár az általános rutin szerint azok, akik nem tömegközlekedéssel közlekednek, gyakran az autót választják, sokszor használják együtt a kettőt, illetve a jelenlegi társadalmi sajátosságokra alapozva több használati modellt lehet megkülönböztetni. A személygépkocsi-állomány erősen megközelíti a magyar háztartások számát (KSH, 2014), ami szintén erősen elgondolkodtató, főleg annak ismeretében, hogy a gépkocsik hozzávetőlegesen 60%-ában egyetlen személy ül. A magas státuszúak számára kifejezetten elvárás, hogy autóval közlekedjenek, ezzel is növelve az illúziót, ami őket körülveszi, illetve növelve a szociális szakadékot a szegények és a tehetősek között. Az autó hátránya, hogy a közlekedés gyakran kiszámíthatatlan, eltérő vezetési stílusok. Ezek a kockázati tényezők erős stresszt okozhatnak egyes sofőrökben. Ugyan magasabb a férfi sofőrök aránya, azonban ez nem azt jelenti, hogy ilyen nagy a különbség az autóval járó nők és férfiak aránya között. Ennek oka a tradicionális családi szerepek, amely tükrében sokszor a férfi viszi a munkahelyre a nőt és érte is megy. Fordítva ez eseti rendszerességű, hiszen az üvegplafon-effektus és az előbb említett hagyományos családszemlélet ezt megakadályozza. Habár szabályt hoztak rá, mégis előfordul, hogy a vezetés közben a sofőr kihangsúlyozás vagy headset nélkül telefonál (a kormányon ülők mintegy 2-3%-a telefonál vezetés közben). Ez és egyéb tényezők is azt mutatják, hogy az autósok gyakran nem figyelnek kellőképpen a saját maguk biztonságára, az autóstársukra és legfőképp a gyalogosokra.

A gyalogosan közlekedők szintén introvertáltak; s ez kiemelten igaz a fiatalokra. A kései Y-, és a Z-generáció tagjai sétálás közben is gyakran zenehallgatással, vagy mobileszközön való chateléssel töltik el az idejüket, aminek gyakran az a következménye, hogy tudomást sem vesznek a környezetükről. A tablet monitorára vagy az okostelefon kijelzőjére való fókuszálás miatt sokszor előfordul, hogy ismerőseiket sem veszik észre, vagy éppen nekimennek a velük szemben közlekedőnek. Sajnos, a fiatalok perifériás látása nagyon beszűkült, így néha elkerülhetetlen az ütközés.

A forgalmasabb központok kiválóan megmutatják azt, hogy a mai lakosság káoszrend szerint él, és sokszor kényelmesebb nem gondolkodni, csak követni a többieket. Egy zebránál, aluljárónál gyakran inkább az az érzése az embernek, hogy a közlekedés sokkal inkább hasonlít arra, amikor két ellenséges hadsereg egymásnak ütközik, mint sem egy jól strukturált, átgondolt helyváltoztatási metodikára. Ha megfigyeljük ezeket a pontokat, akkor látható, hogy mind a két oldalról az út teljes szélén közelednek egymás felé az emberek és sokszor vannak fennakadások. Üdvözítendő az ötlet, amelyet megvalósítottak a Kálvin tér metrómegállójának összekötő szakaszában, nevezetesen, hogy középre korlátot helyeztek el, ami segíti a forgalmi rendszer kialakulását.

A kerékpár elsősorban a test fizikális karbantartása, másodsorban pedig a környezetre rótt emisszió csökkentése miatt fontos közlekedési eszköz. Egyelőre nagyon kevesen élnek a biciklizés adta lehetőséggel. A férfiak túlsúlya itt is megfigyelhető, ami a középkorú és az idősebb nők kerékpár felé mutatott inaktivitásával magyarázható. A kevés kerékpáros oka az egyrészt, hogy jóval korábban el kell indulni, hiszen egy kerékpárral sokkal lassabban haladhatunk, mint egy autóval. Ehhez az kell, hogy korábban keljenek fel az emberek, ami pedig a kényelmes életvitel ellen hat. A biciklik alpból nem tekinthetők komfortos megoldásnak, ami megint csak csökkenti a népszerűségét. Végezetül meg kell említeni, hogy a közlekedés volumene és helyrajzi sajátosságai is befolyásolhatják, kik ülnek kerékpárra a mindennapjaik során.

Vállalatok „sötét energiája”

A szervezeteket azok az emberek alkotják, akik az előzőek alapján egyáltalán nem, vagy csak nagyon csekély mértékben érdeklődnek valóban a társadalom iránt. Az egyik klaszszikus szervezet, amely mindenképpen elemzésre szorul, a vállalatok rétege. A vállalatok filozófiája már a szó definiálása során prezentálja, mennyire önérdek-követők, miközben mások elért haszna őket kifejezetten nem érdekli, hiszen a vállalatok olyan szervezetek, amelyek szükségletet elégítenek ki, profit elérése mellett (Chikán 2008). Ugyan a meghatározásban a profit, mint másodlagos tényező szerepel, azonban a közgazdaságtan egy egész diszciplínát épített arra, hogyan maximalizálja a bevételeit a vállalat és a gyakorlati életben is ez az elv kerül a középpontba.

A szolgáltató és termék megvásárlását biztosító gazdasági társaságok mindennapos életében gyakoriak az olyan divatos kifejezések, mint például a marketing. A marketing „a tervezésnek és a végrehajtásnak az a folyamata, amelynek során elképzelések, eszmék, termékek és szolgáltatások teremtése, árazása, ösztönzése, elosztása megy végbe az egyéni és szervezeti célok kielégítése végett” (Józsa 2003). A vállalati rutin sokszor a marketingtevékenységgel és a vállalati érintettekkel való kapcsolat elemzésével követhető le a legjobban. Tekintettel arra, hogy a cégeket olyan emberek alkotják, akik az előzőek alapján erőteljesen középpontba helyezik a saját érdekeiket és kényelmüket, az érintettekkel való kapcsolat korán sem olyan harmonikus, mint ahogy azt esetleg elvárnánk egy olyan fogaskeréktől, mint a vállalat.

A vállalati tevékenység egyik alapvető fogalma az üzleti titok. Az üzleti titok „a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó minden olyan tény, információ, megoldás vagy adat, amelynek nyilvánosságra hozatala, illetéktelenek által történő megszerzése vagy felhasználása a jogosult jogszerű pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdekeit sértené vagy veszélyeztetné...” (Szilágyi–Szilágyi 2004) Lesarkítva a mai üzleti gyakorlat olyan, hogy ami nem a marketingkommunikáció része, az az üzleti titok tárgykörébe tartozik. Üzleti titokra hivatkozva a vállalatok szinte bármit eltakarhatnak, így olyan dolgokat is, amelyek nem feltétlen vetnek rájuk jó fényt. A szervezeti megoldások, mint például a javadalmazás, az alkalmazottak túlóráinak rendezése, a termékek tárolási körülményei mind olyan tényezők, amelyek a mai szervezeti kultúra alapján üzleti titoknak minősülnek. Ennek ellenére nagyon sok helyen nem úgy folynak a dolgok – akár a fenti témakörök tekintetében, akár más tekintetben – ahogy annak normális viszonylatban menniük kellene, azonban a problémás esetek csupán egy töredékére derül csak fény. Ennek legtöbbször az az oka, hogy az alkalmazott félti az állását, így sarokba van szorítva.

A marketingeszközök közül a legkönnyebben az árpolitika értelmezhető és prezentálható, hiszen annak alakulása számos statisztikai kimutatás témája. Természetes, hogy a költségek emelkedésével egyidejűleg nőnek a fogyasztásra szánt termékek árai, így az sem meglepő, hogy az utóbbi 10 évben szinte minden érdemi termék/szolgáltatás jelentősen megrágult. 10 évre visszamenőleg elemezve az adatokat elmondhatjuk, hogy akadt olyan év, amikor a kenyér és a hús 20%-kal, a zöldségek 40%-kal, a villamos energia megint csak 20%-kal és az orvosi ellátás 60%-kal lett drágább egy év alatt. (KSH, 2014) Azonban sajnos a háztartásokra nött teher nem csak a tényleges áremelkedés függvénye.

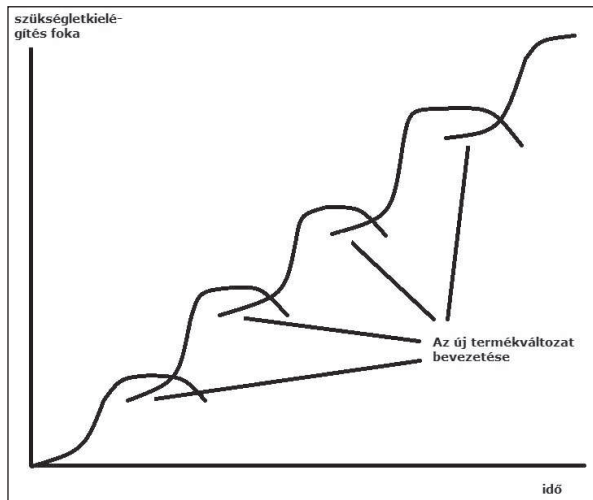
Az áremelés nem feltétlen az adott termék ellenértékének változásával oldható meg. A vállalatok előszeretettel módosítják a termékeik összetételét, kiszerezését. Gondoljunk csak bele abba, hogy vajon akárcsak 15 éve hogy nézett ki egy felvágott és az hogy néz ki ma. Mára a csomagolóanyag nagy betűkkel jelzik azt, hogyha egy sertés párizsi 50-60% sertéshúst tartalmaz, vagy hasonlóan gondolkodhatunk a sonkáknál, kenyereknél, olajoknál... Ez azt jelenti, hogy a vállalatok az összetétel módosításával ugyanúgy el

tudják érni az áremelést, még ha ténylegesen a termék ára nem is változik.

Napjainkban a termékek egység súlyával történő játszózás bevett szokás. A vállalatok igyekeznek kijátszani a fogyasztók jóhiszeműségén alapuló rutinszerű vásárlási szokásait. Amikor a magyar piacra bekerült a Mars és Snickers szelet, akkor 60 grammosak voltak, de mára az előbbi 47g, az utóbbi 50g. Ez azt jelenti, hogy minden egyéb tevékenység nélkül 20%-kal megemelték a csokoládék árát. Ugyanígy régebben a fél kilós (500 g) tészták standardnak számítottak, azonban mára már sokszor kaphatóak „fél kilósnak látszó” 400 g-os kiszerelések, valamint a családi méret, ami 1 kg-os volt, mára azonban a súlyuk 800-900 g. Az olajnál volt kísérlet az 1 literes kiszerelés helyett a 0,92 literes kiszerelés térnyerésére, de egyelőre ez egy átmeneti megoldásnak bizonyult. Sajnos amíg a fogyasztók hagyják becsapni magukat, illetve amíg vásárlásaik során nem elég körültekintőek, addig ezek a megoldások terítéken maradnak, ugyanis a pszichológiai eszközök és a látszateltételek hatásos eszköznek bizonyulnak.

Összességében ez is azt mutatja, hogy a vállalati definíció, miszerint szükségletet elégítenek ki, sérül, hiszen ez a profitvároszások mögé szorul, mint másodlagos cél.

A termékpolitika az ún. termékéletgömbben alapul. A termékeket bevezetve a piacra 4 kategóriát különítünk el; bevezetés, növekedés, érettség és hanyatlás. Amikor egy adott termék az utolsó, azaz a hanyatlás fázisába kerül, megjelenik a piacon az őt helyettesítő más termék változat, amely elvileg magasabb szinten képes a fogyasztók igényeit kielégíteni. Erre egy szemléltető példa a mobiltelefonok esete. 1994-ben olyan készülékek kerültek piacra, amelyek csak telefonálásra voltak képesek. Amikor ezeknek a telefonoknak a kora lejárt, az innovátorok piacra dobták az sms-t és egyéb, mára már alapfunkciónak számító applikációt ismerő új készülékeket. Ezek után jöttek a több csengőhangot ismerők, az erősebb akkumulátorral rendelkezők, a kisebbek, a polifónikus hangokat tartalmazók, majd sok lépcső után az okostelefonok. Minden egyes készülék az innováció következtében egyre többet tudott, de ez vajon azt is jelenti, hogy egyre nagyobb mértékben elégítették ki az igényeket? Nem feltétlenül.

5. ábra: A termékéletgörbe az innovatív termékváltozatok mentén

Saját szerkesztés

Az előregondolkodó vállalat egy adott termék piacra dobása után nem sokkal arra összpontosít, hogy milyen irányba fejlessze a termékét. A kutatások előrehaladtán és az éppen aktuális, trendi jószág beérésének függvényében a cégek megtervezik az új termékváltozatok piacra való bevezetését. Egyik legjellegzetesebb példája ennek az ízesített sörök, amelyek csökkentett alkoholtartalommal és valamilyen gyümölcs-íz-tartalommal rendelkeznek. A racionálisnak tartott vállalat nem várja meg, míg az előző, még piacon lévő terméke a hanyatló szakaszba lép, hanem a fogyasztókat már az érettség szakaszában megismerteti az új termékváltozattal. Ez adhat arra biztositókat, hogy a vállalat ügyfélköre megmaradjon és új bevételi forráshoz juttassa a tulajdonosokat.

A kreativitás és egy más szempontú elemzés tükrében célszerű lehet egy teljesen szokatlan oldalról is megvizsgálni a termékek technológiai életgörbéjét. Általában a magasabb technológia egyben azt is jelenti, hogy a szükségletek magasabb szinten kerülnek kielégítésre. (Chikán 2008) Az elemzéshez a fenti termékéletgörbéhez társítsunk egy egészen elütő dogmát; nevezetesen a fizikában és az űrkutatásban egyaránt ismert relativitás-elméletet. Einstein elmélete szerint a tér meggörbül és ezáltal megbomlik a tér-idő egysége. (Lucas, 2007)

Képzeljük el, hogy a fenti termékváltozatokat tartalmazó életgörbéket felrajzoljuk egy A4-es lapra. Ez szolgáltatja az alapot. A tér meggörbülését szemléltessük úgy, hogy ezt a lapot henger formára formáljuk úgy, hogy a rajzolt vonalak a lap külső felén vannak. A papír széléit rögzítjük, majd magát a lapot egy asztra tesszük. Ebben az esetben eltérünk Einstein eredeti tér görbüléséről szóló elképzelésétől, azonban az alapfilozófia mindenképp hasznosul a jóllét elemzésénél. Az asztal felszínétől mért távolság (magasság) jelentse a szükséglet kielégítését, illetve a jóllét színvonalát. Ha elkezdünk az egyes termékváltozatok mentén araszolgatni, látjuk, hogy egy idő után jól lehet, úgy érezzük, javult a helyzetünk, mégis alacsonyabb a jólléti színvonalunk. Az innováció társadalomra vetített jó hatása egy idő után visszajára fordul és ami eddig technológiai újítás címszó alatt a társadalmi civilizációt emelte és növelte a boldogság érzetét, az a sokadik termékváltozat, ciklus után egyre mélyebbre taszítja az emberiséget.

Oktatás és kultúra

A sötét energia, amely befolyásolja az emberek jellemét, nem csak az utazások és a vállalatok döntéseiben figyelhető meg, hanem a kulturális színvonalban és az oktatási rendszer sajátosságaiban is.

Az emberek nem akkor mutatják meg, mi a valódi kulturális színvonaluk, amikor „hozniuk kell” magukat, hanem akkor, amikor elengedik magukat és a hozzájuk hasonló társadalmi helyzetű csoportba kerülnek. Ez alapján a nyerssiesség nagyon erősen jelentkezik a mindennapokban, hiszen az emberek között járva gyakran hallani olyan obszcén szavakat, akár, mint kötőszavak, amelyeket az adott egyén egy más társaságban nem mond ki. Az őszinte személyiség részei ezek a szavak, mint ahogy a tipikus beszédtemák és döntések is. Az elmélet és a gyakorlat ebben az esetben is messze eltér egymástól. A szofisztikáltság és kulturális színvonal mérésének egyik legjobb mérési eszköze a felsőoktatás, az abban résztvevő emberek döntési és viselkedési algoritmusai, valamint lexikai és egyéb ismereteik felmérése.

A Z-generáció egyetemre való betörése nem mutat kedvező előjeleket, hiszen az Y-generáció utolsó évfolyamai már nagyon erősen mutatják azokat a sajátosságokat, amelyek a Z-generációra jellemzők. Az egyetemisták nagy része teljesen homogén a

lakosság többségével és szinte teljesen a digitális eszközök függői. A mobilinternetet is tartalmazó eszközöket sokan még az előadások alatt sem tudják nélkülözni és a koncentráció és a jegyzetelés helyett inkább a közösségi portálokkal és az egymással történő üzenetváltással foglalkoznak az órán (is). (Faragó–Vass 2014) Az elvileg szellemi elitet biztosító felsőoktatásban résztvevők egy része erősen megkérdőjelezhető lexikai tudással rendelkezik; tekintettel arra, hogy többen nincsenek tisztában a fővárosokkal, vagy nem ismernek fel idézetet a magyar himnuszból. (Bolla–Faragó 2012) Emellett a helyzetüket az is súlyosbítja, hogy extrém magas a belépéskor nem köszönők és a késők aránya (Faragó–Vass 2014).

Elkeserítő, de a felsőoktatás utánpótlása sem jobb, sőt! Az internetes portálok, ahol a fiatalok kérdéseket tehetnek fel másoknak, hemzseg az olyan kérdésektől, amelyek a lényege a középiskolás tanulás. Nagyon sok olyan feltett kérdés van, amelynek az a lényege, hogy valaki leír egy (házi) feladatot és azt várja, hogy más leírja a megoldást. Tehát a házi feladat megoldása semmilyen agyi tevékenységet nem generál az ő részéről, csak leírja (jó esetben) azt, amit válaszolnak neki, és ezzel kész a lecke. Talán ennél is súlyosabb problémákat irányoz előre az a tény, hogy ugyanezen a portálon elterjedően vannak azok a kérdések, hogy: „Hogyan legyek beteg?”, amelyek háttérben az esetek legnagyobb részében egy másnapi dolgozat van, amire a kérdést feltevő semmit nem tanult. Sajnos a Z-generációnak a komfort nagy úr, még az egészségnél is fontosabb több esetben, amint a mellékelt ábra mutatja.

A komfort és a kulturális színvonal találkozását jelképezi az, amikor a fiatalok arról csevegnek egy kötetlen beszélgetésben, hogy melyikük milyen órára nem ment be. Sokak büszkélkedve, dicsekedve mondják el beszélgetőpartnerüknek, hogy éppen milyen álokot találtak ki arra vonatkozóan, hogy bújjanak ki az órára való bejárás alól; mintha ez lenne a legtermészetesebb dolog. Ami elborzasztó, hogy ezt a diskurzust akár a felsőoktatásban tanulók, akár a középiskolások is végigfolytatják, hiszen mind a két közösség tagjaira (illetve azok egy részére) jellemző az eseti iskolakerülés. Ezek a megoldások több esetben a kényelmetlen időpontban sorra kerülő órák esetében valósul meg, vagy abban az esetben, ha számonkérésre számít a fiatal és lényegében nem készült az adott dolgozatra/felelésre és meg akarja úszni a rossz jegyet.

Egyenlőtlenség és sötét energia

A szerzett munka státusza, az iskolázottság és egyéb tényezők erősen befolyásolják az egyén helyét a társadalomban. Ugyan a magyar adatok pozitívak a foglalkoztatásról és a bérek alakulásáról, azonban a képlet mégsem ilyen egyszerű. A média minden negyedévben legalább egy napot szentel az átlagbér alakulásáról való tájékoztatására. Minden alkalommal bemondják, hogy éppen aktuálisan mennyi a munkanélküliségi ráta és hogy az alkalmazásban állók átlagosan mennyit keresnek. Ez megint csak az illúziókeltés kiváló eszköze, hiszen a 2013. év végi adatok szerinti 215 ezer forintos átlagbér önmagában nem alkalmas a megbízható elemzésre egy eloszlást sejtető más mutatószám nélkül. Hogy ezt érzékeltessem, bemutatok egy rövid számpéldát!

A eset: Tegyük fel, hogy az országban 5 ember van, akik mind 200 ezer forintot keresnek. Tegyük fel továbbá azt is, hogy az A1-esetben következő évre mindannyiuknak 10%-kal nő a bére, míg az A2-esetben csak egy munkás jövedelme nő 50%-kal.

- **Status quo:** *Átlagbér:* $\varpi = \frac{5 \cdot 200.000}{5} = 200.000 \text{ Ft}$
- **A1-eset:** *Átlagbér növekedési üteme:* $I = \frac{\frac{5 \cdot 220.000}{5}}{200.000} = 110\% \rightarrow +10\%$
- **A2-eset:** *Átlagbér növekedési üteme:* $I = \frac{\frac{4 \cdot 200.000 + 1 \cdot 300.000}{5}}{200.000} = 110\% \rightarrow +10\%$

B eset: Tegyük fel, hogy az országban 4 ember van, akik 100 ezer forintot és egy, aki 600 ezer forintot keres. Következő évre a B1-esetben tételezzük fel azt, hogy minden munkás bére 10%-kal emelkedik, míg a B2-esetben a magas keresetű munkavállaló bére 15%-kal, míg az alacsony keresetűek bére 2,5%-kal nő.

- **Status quo:** *Átlagbér:* $\varpi = \frac{5 \cdot 200.000}{5} = 200.000 \text{ Ft}$
- **A1-eset:** *Átlagbér növekedési üteme:* $I = \frac{\frac{5 \cdot 220.000}{5}}{200.000} = 110\% \rightarrow +10\%$
- **A2-eset:** *Átlagbér növekedési üteme:* $I = \frac{\frac{4 \cdot 200.000 + 1 \cdot 300.000}{5}}{200.000} = 110\% \rightarrow +10\%$

Jól látható, hogy a játék a számokkal azt eredményezte, hogy a médiatudósításokban mind a négy esetben azt hallanánk, hogy az átlagbér a tárgyévben 220 ezer forint, amely 10%-kal haladja meg az egy évvel korábbi adatot. Természetesen ez nem hiteles bejelentés, hiszen a növekedés mögöttes okait nem látjuk tisztán. A tudósítás elrejtetheti mind az A, mind a B eseteket is. Éppen ezért szükségeszerű a szóródási vagy eloszlási mutató együttes bejelentése.

Ez korán sem elhanyagolható mozzanat, hiszen az A vagy B típusú eloszlás alapján megváltoztatja a társadalmi berendezkedést. Az A1 esemény egészen másra enged következtetni, mint a B2 eset. A szociális egyenlőtlenség egyik oka az, hogy egyeseknek nélkülözniük kell, míg mások dúskálnak a minőségi és a luxus jóságokban.

A munkanélküliség gyakran ellehetetleníti a lakások fenntarthatóságát és az állandósuló állástalanság előbb-utóbb a hajléktalanná válás egyik következménye. A főváros kerületeiben utazgatva megfigyelhető, hogy a nincstelenség között is van különbség. A frekvenciált helyeken sokszor találkozunk hajléktalankkal és azok egy minősített kategóriájával, a koldusokkal/kéregetőkkal (ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a kéregető nem feltétlen hajléktalan). Olyan forgalmi csomópontokban, mint mondjuk a Blaha Lujza tér, a Móricz Zsigmond körtér stb., vagy turisztikailag fontos helyek, mint például a Váci utca, nagyobb számban jelennek meg a kéregetők. Koldus és koldus között is van különbség, hiszen más stratégia alapján próbálnak kérni pénzt az arra járóktól, mégis a legtöbbször leírhatók néhány stratégiával. A standard stratégiát követő kéregetők az általában „kijelölt” helyen ülnek/állnak, semmilyen aktív tevékenységet nem végeznek és így visszafogottan próbálnak valamilyen bevételre szert tenni. Az aktív stratégiák között az egyik az, amikor zenei szolgálatással próbálják meg rávenni a járókelőket az adakozásra. Az előadott „dalok” kiválasztásánál befolyásoló tényező a környék, a birtokolt hangszer és a „vendégösszetétel”. Az aluljárók torkolatában többször találkozunk az ember olyan

koldussal, aki gyermekének vagy valamely háziállatának társaságában próbál szerencsét. Végezetül a harmadik jellemző aktív stratégia a kis feliratos táblák alkalmazása, amelyeken rendszerint az szerepel, hogy valamilyen betegségben szenved az illető. Ez a réteg képi a társadalom legalsó részét, amelyről az átlagember nem szívesen beszél, a felsőbb réteg meg nem igazán igyekszik tudomást venni. Természetesen vannak olyanok, akiknek megesik a szíve a szerencsétlenül járt embertársukon, de más tényezőket is célszerű figyelembe venni ilyen esetekben.

Devianciák

A szegények gyakran a lefelé vezető úton devianciák felé menekülnek. Standard devianciának minősülnek a mentális betegségek formái, valamint a bűnözés, az alkoholizmus és a drogfogyasztás. Az aluljárók koldussorsra jutott emberei gyakran deviáns vagy halmozottan deviáns helyzetbe kerülnek, amelyet igyekeznek sokszor leplezni. Ezek az esetek sokszor elgondolkodtatják az embert afelől, hogy valóban szüksége van-e a pénzre, amit egy nála tehetősebb ad neki, vagy adott esetben ezek a forintok is a deviancia tárgyának megszerzését szolgálják. Több esetben előfordult, hogy a szegény sorsúak mellett ott hevert a 2 dl-es rövidital üvege tízes nagyságrendben. Ekkor talán bölcsebb a pénz helyett tényleges elemőzsiát adni az arra rászorulóknak, többek között azért is, mert sokszor a függőségük annyira erős, hogy inkább arra költenek, mint alapvető élelmiszerekre. Ennek szélsőséges esetét tapasztaltam utazásaim során, amikor egy fiatal kéregető kapott valakitől 20 Ft-ot és fél óra múlva ette a 100 Ft-os nagyságrendet kitevő mogyorós csokoládészeletet. Egy másik esetben egy fiatalabb lány kéregetett, miközben fülében ott díszelgett a műszaki „ketyere”, amelyen keresztül zenét hallgatott. A kozmetikai kezelések növelik a modern életfelfogású, trendi fiatal lányok identitását. Akadt olyan eset, amikor a dekoratíván kiszedett szemöldök gondolkodtatott el, hogy az „éhes vagyok” felirat valóban 100%-ban fedi-e a valóságot. Ugyanilyen szépségápolási baki, ha a kolduló keze rendkívül ápolts és ezt láttatni engedi. A benyomásom az, hogy azok, akiknek telik a körömépítésre, azok esetében nem biztos, hogy jogos a kéregetés.

Hogy a devianciáktól való függés juttatta el idáig a koldusokat, ahol most tartanak, vagy útközben menekültek ebbe az irányba, biztosan nem tudni, de a függőség nagy problémát okoz társadalmunk számára. Természetesen nem általánosítható, hogy minden elemőzsiára gyűjtő a fenti problémákkal küszködne, azonban az előbb felsorolt ellentmondásos szituációk elültetik azt a szemléletmódot a járó-kelőkben, hogy a koldusok valójában nem is a saját helyzetük jobbítására fordítják a kapott összeget, így kárba vész az általuk adott pénz.

Természetesen a társadalomban nem csak a koldusoknál, hajléktalanoknál, nincsteleknél lehet látni deviáns viselkedési formák jeleit. A jövő társadalmának alappillére a mostani Y- és Z-generáció, akik számára ugyanolyan nagy kihívást jelentenek az egyes devianciák. Az alapdeviancia mindenképp a stresszel és annak kezelése. Számos fiatal küszködik mentális betegséggel, mivel nem tud megküzdeni az őt ért stresszel. A stresszor gyakran eltérő; lehet szerelmi csalódás, a család felbomlása, vagy iskolai teljesítmény stb. A stressz megküzdésére két alapvető módszer ismert; az elhárítás-elfojtás-tagadás, illetve a megküzdés. (Kardos 2009) A kutatómunkám során kiderült, hogy a mai Y- és Z-generációs fiatalok gyakran azt elfojtást választják a megküzdéssel szemben. Ennek gyakran a félelem az oka, vagy épp az, hogy nem tudnak kilépni a komfortzónájukból, amit megszoktak, éppen ezért önállóan szinte lehetetlen túljutniuk a holtpontra, ugyanakkor segítséget meg szégyellnek kérni; még akár a saját családjuktól is. A segítségkérés gyakori portálja az internetes fórumok, portálok, ahol anonimitásukat megőrizve írhatják ki magukból a szorongást, amely persze önmagában semmilyen megoldást nem jelent.

A stressz levezetése rendkívül változatos, ha elemezzük az online kérdéseket e témát illetően. A legsúlyosabb esetek az öngyilkossági gondolatok, valamint a 16 +/- 2 éves lányokra jellemző vagdosás, amelyet szinte minden esetben igyekeznek elrejtteni. Ezek a tinédzserek szinte állandó hazugságban és illúzióban élnek a vágásaik miatt. Szégyellik, éppen ezért nyári forróságban is képesek pulóvert vagy hosszú nadrágot hordani, esetleg el kívánják hitetni a környezettel, hogy megkarmolta őket valamelyik házi kedvenc. Ebben az esetben a mentális zavar egyértelműen látszik, azonban sok esetben sem a kortársak, sem a felnőtt környezet nem veszi észre ennek jeleit.

Természetesen a mentális betegségek kivételnek más tevékenységekre is. Nagyon sok esetben a beszédben is megnyilvánul a stressz helytelen kezelése. Ugyan a hivatalos munka nyelvezetében ritkán, azonban a nyelvi stílusok negatív hatásai gyakran megmutatkoznak, ha az emberek barátjaikkal, vagy nem hivatalosan beszélnek egymással. A szleng és a trágár kifejezések egyaránt megjelennek, mint stílusjegyek. A káromkodás használata egyáltalán nem függ össze a személy intellektualitásával, hiszen sokszor egy magasan kvalifikált egyén ugyanúgy használja e kifejezéseket, mint egy alacsony képzettségű. Általában akkor kerül sor a trágár beszédre, ha valaki ebbe szocializálódott vagy ha kifogyott az észérvekből. Ez utóbbi esetben az önkontroll nem képes meggátolni az érzelmek elhatalmasodását és előkerülnek a jelzős szerkezetet is tartalmazó agresszív kifejezések.

Gyakran az alkoholban vagy az aktív dohányzásban keresik a fiatalok a megoldást a stresszre. Bulik alkalmával szinte elképzelhetetlen, hogy valaki ne fogyasszon alkoholt. Talán ennek is köszönhető az a középiskolásokra vonatkozó statisztika, amely szerint a fiúk negyede, a lányok harmada rendszeresen dohányzik (Urbán 2007). A fiúk kétötöde, a lányok negyede viszonylag rendszeresen iszik jelentősebb mennyiségű alkoholt és a fiatalok negyede mintegy havi szinten részegedik le (Elekes 2007), ugyanakkor egy felmérésben részt vettek hatoda próbálta már ki a drogok valamely fajtáját 17 éves korára. (Paksi–Demetrovics 2007) Természetesen ez a probléma tovább fokozódik az egyetemen is, ahol az egyetemisták negyede fogyaszt mintegy 1 dl szintiszta alkohol egy bulizás alkalmával. (Faragó–Vass 2014)

Ezeknek a fiataloknak (is) a fenti megoldások jelentik a stressz kezelését. Sokszor bevallják a bulizók, hogy számukra azért (is) fontosak az ilyen alkalmak, mert így tudják kiadni magukból a stresszt. Nyilván ez a módszer sokkal kényelmesebb, mint szembenézni vele és megküzdeni a stresszrel.

A kozmológiában a deviáns viselkedések beszippantó hatására emlékeztet a fekete lyuk, amely egy olyan nagy sűrűségű objektum, hogy semmi nem tud kiszabadulni belőle, még a fény sem. Az univerzumban minden galaxis közepén található egy fekete lyuk, amelyek folyamatosan nyelik el a csillagokat, a fényt és minden anyagot, amely a közvetlen közelébe kerül. Az alkoholizmus, a droghasználat és a többi deviancia is hasonlóképp működik. Folyamatosan bekebelezi azokat, akik túlságosan rászoktak valamely függőséget okozó szerre, viselkedésmintára.

A fekete lyukak nagy szerepét az is bizonyítja, hogy a Föld végnapjainak 10 szcenárióját ismertető sorozatban az egyik, hogy egy, a bolygó belsejében létrejövő fekete lyuk felemészti a bolygót, a másik pedig az úgynevezett spagettizálódás, amelyben két fekete lyuk együttes hatása is érvényesül. (Tarantino–Cohen 2009)

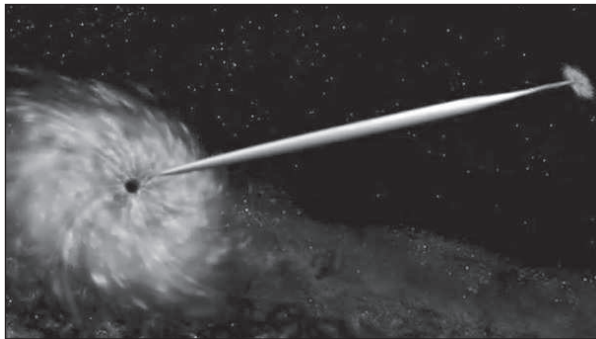
A spagettizálódás² hatványozottan nagyobb veszélyt jelent a társadalom számára, mint a „si-ma” devianciában szenvedő. Azok, akiket egyszerre két (vagy több) deviancia is hátráltat és nem tud kiszabadulni, tulajdonképpen felőrlik ezen devianciák között.

Legyen szó egy vagy több fekete lyukról, meg kell említeni az eseményhorizont fogalmát. Minden függőségnél (fekete lyuknál) van egy olyan pont, ahonnan már nincs az egyén számára (anyagnak) visszaút és a deviancia (fekete lyuk) végleg elnyeli.

6. ábra: A fekete lyuk és az eseményhorizont

Forrás: <http://mindennapi.hu/cikk/tudomany/hatalmas-energiaval-robbant-fel-a-csillag/2011-06-17/4126>

7. ábra: A spagettizálódás szemléltetése – „két tűz között”

Forrás: Tarantino–Cohen, 2009

Ez a társadalomban a függőségi tényezőkkel is pont ugyanígy van; legyen szó alkohorról, drogról vagy éppen a számítógépről. Egy ideig súlyosbodnak a problémák és talán jelek is utalnak arra, hogy már tartós, esetleg visszafordíthatatlan következményei lehetnek a deviáns viselkedésnek, azonban van egy pont, ahonnan már nem lehet visszafordítani a folyamatokat, azok véglegesek és egyirányúak lesznek.

Energiafelhasználás

A függőségek, átgondolatlan életvitel és a komfort gyakran sokkal többbe kerül, mint azt gondolnánk. A trendi deviancia, az internettől (és a modern technológiai eszközöktől – pl. mobiltelefon, tablet) való függőség nemcsak az időt viszi el, hanem energiaköltsége is jelentős. Egy modern okostelefon kibír jó néhány órát aktív használat mellett, azonban ha állandóan használatban van, akkor az eszközt napi szinten kell feltölteni, ami jelentős energiafogyasztás.

Egy 2011-es kutatásban a fejlődő Y-generáció energiafelhasználását tükrözően az a kutatási eredmény, amely a tévénézéssel, számítógépezéssel és zenehallgatással eltöltött időt vizsgálta. Ezen felmérés alapján az akkori egyetemisták átlagosan 6 órát használtak aktívan a készülékeket, azonban volt olyan eset, ahol a három tevékenységre fordított együttes idő 26 óra volt naponta. (Farkas–Faragó 2011) A korábbiakban leírt tapasztalatok azt mondják, hogy azóta ezek az adatok csak egyre kedvezőtlenebbek lettek, köszönhetően a tablet, az okostelefon, az e-book és egyéb „kütyük”, valamint egyes internetes oldalak piacon való megjelenésének. Ha azt vesszük számításba, hogy a Z-generáció 80%-a állandóan ezen eszközök között él és még utazás közben is ezekkel foglalatkosodik, nem lepődhetünk meg hazánk energiamérlegén sem. Magyarország energiafelhasználási volumene ugyan rég nem látott mélységbe esett vissza, azonban a szerkezetében megmutatkozik, hogy sajnálatos módon a felhasználás túlnyomó többségét továbbra is az import fedezi. (KSH, 2013)

Mi ennek az oka és mit lehet tenni? Két dolog; egyrészt racionalizálni kell az életvitelünket és ezen keresztül az energiafelhasználásunkat, másrészt olyan alternatív energiaforrásokat találni, amely kiváltja a külföldről behozott fosszilis energiahordozókat. Ez utóbbi többek között azért is fontos, mert a Föld szénkészletei fogyóban vannak és az emberiség energiapazarló életvitele nem nagyon akar alábbhagyni.

A kutatómunka és a korábbi felmérések kapcsán számos esetben találkoztam energiapazarló megoldásokkal. A fiatalok internet és műszaki eszközök iránti erős fogékonyságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. A komfortos és olykor trendi életvitel azt is magával vonzza, hogy gyakran amikor csak lehet, kocsival megy az emberek egy része, még akár bevásárolni is. A bioritmus szerepe is egyértelműen fontos, hiszen a Z-generáció mára már éjfélnél korábban nem nagyon fekszik, míg az alvási idő nem csökken, csak a kelési időpont tevődött át késő délelőttre, amely előirányozza a feleslegesen pocskólt energiamennyiség növekedését. Ezek és ezekhez hasonló életviteli megoldásokban szintén megmutatkozik az emberek sötét energia által való irányítottsága, amelynek következtében képtelenek vagyunk harmóniában élni a környezetünkkel, sokkal inkább uralkodni akarunk rajta és kivenni a belőle származó összes hasznot (pl. a Föld szénkészlete).

Tabuk és struccpolitika

Az ember jelleménél fogva a kényelmét annyira szem előtt tartja, hogy csak azt veszi észre, amit észre szeretne venni. Azokat a dolgokat, amelyek zavarják a kényelmét, nem akarja tudomásul venni, és tekintettel arra, hogy amit nem lát, az nincs is, így számára ezek a problémák nem léteznek. Ezek csak abban az esetben okozhatnak kellemetlenséget, ha azokból a nem létező dolgokból olyan következmények válnak valóra, amely gátolja az ember terjeszkedését vagy zavarja a kényelmét. Ekkor sokszor tanácstalanul, értetlenül áll a dolgok előtt, mert nem tudja mivel megmagyarázni azokat, amik történnek. Az egyik ilyen tipikus példa a 2013-as árvíz esete.

Az árvíz nemcsak a fővárosban okozott rendkívüli mértékű károkat, hanem nagyon sok más Duna-parti településen tett hajléktalanná számtalan családot. Ugyanakkor a médiában sok egyéb mellett értesülhetünk arról, miképp kezelték a nyári eseteket. Egyrészt számos tudósítás témája volt a nemzeti szintű összefogás az árvízvédelem vonatkozásában, ami jó fényt vetett a munkálatokban résztvevő emberekre, azonban a másik aspektus az emberi hozzáállás tipikus rákfenéjét mutatja be. A Világgazdaság internetes honlapján olvasható, hogy a tudósítók a vártnál olcsóbban ússzák meg az árvíz okozta károkat. Sajnos jellemző az emberekre, hogy még ilyenkor is azt számolják, mennyi pénzt tudnak megspórolni; és

a becsült 3-4 milliárd dolláros kifizetés az elsődleges szempont, amely dominálja azt az empátiaérzést, amit ilyenkor kéne tanúsítani a kárvallottak irányában. (MTI, 2013) Másik oldalról a szakemberek, illetékesek elfelejtették tájékoztatni a lakosságot, miért is következett be a katasztrófa. Feltételezhető, hogy számos lakosban felmerült a kérdés, milyen okokra vezethető vissza a 2013-as dunai árvíz, azonban erről tanulmányok napvilágot már nem láttak, illetve ezek nem lettek olyan hangzatosan publikálva, mint más aspektusok. Ennek talán az az oka, hogy ha visszagöngyölítik az okokat, akkor minden bizonytalanság emberi tevékenységek sorozata hozta létre ezeket a szélsőséges természeti elemeket. Ez persze nem vetítene jó fényt az illetékesekre...

Természetesen a jellegénél fogva az okok firtatása tabutémának számít. Ez természetesen nem az egyetlen olyan téma, amiről nem illik beszélni. A magánéletben számos ilyen témakör van, amiről nem illendő beszélni. Ezen dolgozat korábbi témái közül akadnak olyanok, amelyek szintén tabutémáknak számítanak, hiszen nem illik beszélni a mások számára esetlegesen kínos társadalmi problémákról, mint ahogy tabu a női-férfi kapcsolat mozzanatainak jó része.

Jóllehet, próbálja az emberiség a fejét a homokba dugni, de a problémák ettől még nem oldódnak meg. A struccpolitika következtében az egyes csoportok között az ellentétek egyre élesebbé válnak és a problémák csak fokozódnak. Mindazonáltal a problémák megoldása még minden bizonytalanság mellett várható, hiszen vannak, akik félelemből nem tesznek semmit, mások számára a kényelem parancsol megálljt, végezetül akadnak olyanok, akik ugyan kezdeményeznek, de önmagukban képtelenek jelentős változásokat előidézni.

(A „sötét energia-analógia” dilemma feloldásának lehetősége) Max Weber, XX. századi német szociológus a cselekvés négy kategóriáját különböztette meg a szubjektív értelmük alapján. A célracionális, az értékracionális, az érzelmi és a tradicionális cselekedetek nyomai fellelhetők minden egyén tetteiben. (enc.hu, 2003) Napjainkban a végrehajtott cselekvések eltolódtak az érzelmi indíttatás irányába, míg háttérbe szorult a logikus gondolkodásmódot megtestesítő célracionális cselekedetek.

Akármi is legyen pontosan a „sötét energia” és annak a világrendje, szerepe, az bizonyos, hogy a mindennapjainkba beleitta magát. Az is biztosnak látszik a fent leírtak alapján, hogy erős összefüggésben áll a kényelmi zónákkal, a gondolkodással, a javakért folytatott hatalmi játszmákkal és egyéb vágyakkal. A jelek jól megmutatkoznak mindennapi szokásainkban, amelynek talán elsődleges jele a digitalizálódás és a technikai eszközök nem megfelelő alkalmazása, amely mindenképpen túllendült azon az egyensúlyi ponton, amely a társadalom előnyére válik. A tömeges függés egyre magasabb fokra való jutása egyértelműen a ló túl oldalára való átbillenést testesíti meg. Cselekedeteink, gondolkodásmódunk és viselkedésünk nagyban alátámasztja a sötét energia elméletét. Lássuk be, a fentiek kapcsán kijelenthető az is, hogy másoknak általában csak abban az esetben segítünk, ha az nem igényel túl sok energiát, nem esik túl nehezünkre, vagy valamiféle érdekünk fűződik hozzá. Az is borzasztó, hogy a legtöbb ember ex post gondolkodó. Napjaink divatos problémakezelési módszere a „Pató Pál elve”: az „Ej, ráérünk arra még”. Nem törődnek sokak a jelekkel és nem gondolkodnak ex ante³, hanem csak akkor kapnak a fejükhöz, amikor már késő. Erre számos példa van az élet bármely területén (pl.: energiahordozók kimerülése, West-Balkán eset, Bándy Kata esete...).

A túllendülés példáját már más tudományban, más kontextusban értelmezték egyes elemzők és szakemberek. A szociológiában és a közgazdaságban is foglalkoztak már ezzel a témával, más vonatkozásban.

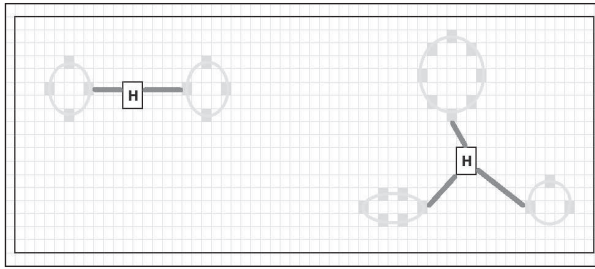
Émile Durkheim, francia szociológus az öngyilkosságról írt könyvében azt mutatta be, hogy változik az öngyilkosok aránya a gazdasági helyzet függvényében. Kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy azoknak, akiknek romlik a gazdasági állapota, nagyobb arányban omlanak össze, amely teljesen érthető, de az már nagyobb találynak tűnik, hogy a gazdasági fellendülés miatt hoz magával nagyobb öngyilkossági rátát. Esetünkben a technológiai haladás (a műben a gazdasági fellendülés) egyidejűleg felszakít gátakat. Ennek következtében a vágyak (a műben a jószágok iránti vágy, esetünkben a komfort iránti vágy) elszabadulnak, azonban a korlátok továbbra is fennállnak. Ezt a kettősséget sokan nem bírják és összeroppannak alatta. (Durkheim 1967) Durkheim ezzel magyarázta a gazdasági fellendülés és az öngyilkossági ráta emelkedése közti fogalmat. Ezt az analógiát használva elképzelhető, hogy a technikai haladásban a komfort iránt erősen elkötelezettek azok, akik a fentebb leírtak alapján állandóan szorongatják kezükben a mobilinternetes szolgáltatást tartalmazó készüléket és/vagy állandóan zenét hallgatnak.

A közgazdaságtanban bizonyos behatásoktól a hazai valuta árfolyama értékelődik le, hogy az átbillen egy hosszútávú egyensúlyi ponton. A külföldi valuta túlzottan drágává válik, így rövidtávon érvényesül a túllendülés. (Krugman–Obstfeld 2000)

Bármelyik diszciplínáról származó analógiát is vegyük alapul, hosszú távon az egyensúly helye billen. Jelen esetben az egyensúlyt az jelenti, ha a technológiai alkalmazások használatán keresztül az emberek komfort iránti érzékenysége – egyéb személyiségi jellemzők mellett – normalizálódna. Ez egyben azt is jelenti, hogy a társadalmi sötét energia (széthúzó erő) és a gravitációs erő (a homo sociologicus – az ember közösségi lény elv) kiegyenlítődne. Napjainkban a sötét energia egyértelműen erősebb az emberek közösséghez való tartozás iránti vágyától. Így tehát vagy gyengítjük a sötét energiát vagy erősítjük, érvényre juttatjuk a gravitációs erőt szimbolizáló közösségi vonásokat.

(A híd-kapcsolatok szerepe) A társadalmi szintű problémák megoldásának gyökere, hogy jobban figyeljünk egymásra, mert lássuk be, az emberek döntő hányada csak akkor segít másoknak, ha ez nem esik túlságosan neheze. Nyilván a teljes mértékű általánosítás nem lenne helyén való, de a többség sajnos így gondolkodik.

A nagyobb odafigyelés egyik döntő mozzanata, hogy a rideg társadalmi berendezkedés helyett közösséget formáljunk. A kapcsolatháló-elemzések folyamán Granovetter és más szociológusok megkülönböztettek különböző funkciókat a közösség mentén. A kapcsolatokon belül megkülönböztetik az úgynevezett gyenge és erős kötések. A feltételezések szerint a gyenge kötések gyakran inkább az ismerősi, míg az erős a rokon kapcsolatokat jelentik, azonban ezeket a fogalmakat rugalmasabban kezelve úgy is megközelíthetjük a fogalmakat, hogy erős kapcsolatnak tekinthetők azok, akik között nagyon sok az azonosság (pl. vallás, érdeklődési kör, baráti társaság stb.), míg a gyenge kötésekre ez nem jellemző. Egy tipikus gyenge kapcsolat a hídkapcsolat, amelynek kiiktatása két csoport teljes mértékű elszakadását eredményezi. (Szántó 2006)

8. ábra: A híd-kapcsolatok helye a kapcsolathálóban

Forrás: Szántó (2006) alapján saját szerkesztés

A sötét energia vonatkozásában nagy szerepe lehet a híd kapcsolatoknak a kohézió erősítésében. Sajnos a mindennapi tapasztalat azt mutatja, hogy az egyes társadalmi csoportokat más-más érdekeltségek jellemzik, de ami ennél is nagyobb probléma, az az, hogy nem igazán foglalkoznak a csoportok más csoportok alapvető céljaival, sorsával. Divatos kifejezéssel élve azt is lehetne mondani, hogy az egyes csoportok elbeszélnek egymás mellett. Ha a kapcsolatháló fogalmait kéne felhasználni, akkor azt lehetne mondani, hogy a két csoport által képzett ismerettségi gráf teljes mértékben elkülönült egymástól és mondhatni, semmilyen (sem gyenge, sem erős) kötés nincs a két réteg között.

Ennek a hiánynak a pótlását hivatott szolgálni a híd-kapcsolat (a 7. ábrán H-val jelölt individuumok), amely beiktatásával közelebb kerülhetnek egymáshoz az egyes társadalmi csoportok. A híd-kapcsolatok, mint afféle tolmácsok és információhordozók működhetnek a társadalomban; tolmácsolják az egyik csoport kívánalmát a másik kör felé, az egyes üzeneteket, amelyet a másik csoport nem ért meg 100%-os szinten, demodulálja, így biztosítva a csoportok közötti kommunikáció javulását.

(Következtetések) A mindennapjainkat súlyosan befolyásolja az a megfoghatatlan erő, amit e tanulmányban „sötét energiának” neveztem. 1957-ben Lumet vászonra vitte azon jelenségeket, amelyek már abban a korszakban megakadályozták az előrehaladást. A „Twelve angry men” (12 dühös ember) című filmben az igazság kiderítését illúziókkal próbálták eltakarni. Kik ismereteik híján, kik egyéni érdekei vagy előítéletei alapján adtak az illúzióra és elfogadták azt, amit az illúzió szolgáltatott, mert ez kényelmesebb megoldásnak tűnt, mint időt áldozni a valóság kiderítésére. (Lumet, 1957) Világunk folyamataiban szintén ezt a jelenséget figyelhetjük meg; az emberiség lényegében nem halad semmit előre, ami jobbára annak köszönhető, hogy önös érdekek, vagy a saját vágyak kergetése miatt nem látják az igazságot.

Mi, emberek szeretjük azt hinni, hogy autonómak vagyunk, de az előzőek tükrében ez csupán illúzió. Generációink nagy része a vágyainak rabja, azok vezérlik a cselekedetüket és mindennapjaikban is nagy szerepet kapnak ezek a vágyak. A vágy által dominált emberek esetében a hatalom, a testi és lelki vágy, valamint kényelem iránti igény felülírja az emberi intelligenciát és olyan individualista lényé teszi őket, amely a társadalmat teljes mértékben széthúzza.

Ebből következően nem figyelünk egymásra kellőképp. Csak akkor segítünk az embereknek, ha az nem esik túlságosan a nehezünkre, nem igényel sok energiát, ha jól átlátható érdekünk fűződik hozzá, vagy esetleg a baj már megtörtént. Túlzottan adunk a kényelmi megoldásokra és a saját vágyainknak élünk, miközben embertársaink boldogulása nem

igazán van szem előtt. Ezek mind megmutatkoznak szokásainkban, életvitelünkben, viselkedésünkben.

A társadalomnak nagy szüksége van az átszellemülésre, mert oly távolságba kerülünk egymástól, hogy lassan szeretteink is olyan kapcsolatba lesznek velünk, mint egy 10 évente látogatott ismerős. Nem értjük meg egymást, nem kommunikálunk eleget embertársainkkal, így hát nem csoda, hogy a Z-generáció tagjai között egyre gyakrabban találkozunk olyanokkal, akik főbiaszerűen félnek a telefonbeszélgetésektől, az emberekkel való kapcsolatfelvételtől vagy esetleg az ügyintézésektől, párkapcsolatoktól.

Ezt a problémát ugyan ki lehet küszöbölni, azonban ehhez egy nem túl komfortos megoldást kell választanunk. Nagyon fontos a tabutémák és a „jót vagy semmit” elv feloldása. Ahhoz, hogy megoldjunk egy problémát, azzal előbb szembe kell néznünk és fel kell vállalnunk. Ebben segítségünkre lehet az, ha a társadalom egyes érdekkellentéttel küszködő csoportjai közé olyan egyéneket illesztünk, akik híd-kapcsolatként funkcionálnak. Felmerülhet az a kérdés, hogyan kerül be ez az egyén ebbe a szerepbe, illetve hogy mi a biztosíték arra, hogy a két csoport elfogadja azt, amit a hídkapcsolatot jelentő egyén kommunikál feléjük. Sajnos erre választ nem lehet adni, mint ahogy egyelőre sok más is megkérdőjelezhetetlen, az azonban bizonyos, hogy az emberek jellemének mindenképp fejlődnie kell, ha nem akarja önmagát felemészteni.

Tehát a társadalomban szintén érvényesül a „sötét energia analógiája”, amely a közösség felé tartani vagyó alaptermészetünket és az általunk felépített kapcsolathálókat – saját magunk közvetítésével – úgy szakítja szét, mint ahogy az univerzumot tágítja a gravitációs erő ellenére. Amennyiben a fenti ideológiai változások nem történnek meg, akkor a leírt „szétszakadás” nem csak jövőkép, hanem rémítő valósággá változik.

FORRÁSJEGYZÉK

- Paksi Borbála – Demetrovics Zsolt (2007): Illegális droghasználat a serdülőkorúak körében: elterjedtség, okok és a beavatkozás lehetőségei, Demetrovics Zsolt, Urbán Róbert, Kőköneyi Gyöngyi (szerk.): *Iskolai egészségpszichológia*, (L'Harmattan, Budapest) p. 243–264.
- Bolla Emőke – Faragó Péter (2012): Krízishelyzet az iskolapadban – avagy emberi erőforrás válságban?, *Valóság*, 2012/12, p. 94–102.
- Cameron, James (rend., 1984): Terminator, Orion Pictures Corporation.
- Chikán Attila (2008): *Vállalatgazdaságtan*, AULA Kiadó, Budapest.
- Durkeim, Émile (1967): *Az öngyilkosság*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
- Elekes Zsuzsanna (2007): Serdülőkorú fiatalok alkoholfogyasztása, Demetrovics Zsolt, Urbán Róbert, Kőköneyi Gyöngyi (szerk.): *Iskolai egészségpszichológia*, (L'Harmattan, Budapest) p. 216–242.
- Faragó Péter – Vass Nóra (2014): A papírközpontú felsőoktatási rendszer anomáliái és kudarca, *Valóság*, 2014/1. szám, p. 23–42.
- Farkas, Ágnes – Faragó, Péter (2011): The attendance of rational energyutilization and of the green energy, *Hungarian Journal of Industrial Chemistry*, 2011/39, p. 177–181.
<http://www.enc.hu/lenciklopedia/fogalmi/szoc/weber.htm> Letöltés ideje: 2014. 08. 19.
- Józsa László (2003): *Marketingstratégia*, KJK Kerszöv, Budapest.
- Kardos Márta (2009): *Stressz és megküzdés az elsős egyetemisták életében*, TDK dolgozat (Budapesti Corvinus Egyetem, Magatartástudományi és kommunikációelméleti Intézet).
- Kőköneyi Gyöngyi (2007): Önértékelés, jóllét és rizikómagatartás serdülőkorban, Demetrovics Zsolt, Urbán Róbert, Kőköneyi Gyöngyi (szerk.): *Iskolai egészségpszichológia*, (L'Harmattan, Budapest) p. 90–118.
- Krugman, Paul R. – Obstfeld, Maurice (2000): *Nemzetközi gazdaságtan*, Panem Könyvkiadó Kft., Budapest.
- KSH (2013): Energiamérleg (1990–), http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qe001.html Letöltés ideje: 2014. 04. 12.
- KSH (2014): A személygépkocsi-állomány gyártmány szerint (2002–), http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ode001b.html Letöltés ideje: 2014. 04. 18.

- KSH (2014): Az alkalmazásban állók rendszeres havi bruttó átlagkeresetének alakulása a nemzetgazdaságban, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli013c.html Letöltés ideje: 2014. 04. 11.
- KSH (2014): Fogyasztóiár-indexek az egyéni fogyasztás rendeltetés szerinti osztályozása (COICOP) alapján (2003–), http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qsf004.html Letöltés ideje: 2014. 04. 04.
- Lucas, Thomas (rend., 2007): Kozmikus szörnyek – A fekete lyukak.
- Lumet, Sidney (rend., 1957): Twelve angry men, United Artists.
- MTI (2013): A vártnál olcsóbban megússzák a közép-európai árvizeket a biztosítók, <http://www.vg.hu/kozelet/avartnal-olcsobban-megusszak-a-kozep-europai-arvizeket-a-biztositok-407367> Letöltés ideje: 2014. 04. 17.
- Snyder, Daniel – Rehr, Darryl – Beemer, Robert – Andrew, Nock – Huggins, Amy – Cohen, Douglas – Long, Tony – Campbell, Colin – Verklan, Laura (2007): A világegyetem (20) – Sötét anyag, sötét energia, 2. évad, 7. epizód.
- Szántó Zoltán (2006): A társadalmi kapcsolatháló-elemzés, Letenyei László (szerk., 2006): *Szöveggyűjtemény II.*, Új Mandátum Kiadó, Budapest, p. 649–662.
- Szilágyi György – Szilágyi Pál (2004): Jogalkalmazás és az üzleti titok, *Magyar jog*, 2004. 11. szám, p. 666–669.
- Tarantino, Louis C – Cohen, Douglas J. (rend., 2009): Világegyetem – 10 féle világvége, 4. évad, 6. epizód.

JEGYZETEK

- 1 Az utazási szokásoknál az individuális sajátosságok kerültek megfigyelésre. Ennek következtében az autóval utazók közül azokat a személyeket figyeltem meg, akik egyedül ültek a volánnál, a tömegközlekedés esetében is azokat vettem a statisztikába, akik egyedül utaztak. A kerékpár címszó alatt a bicikli mellett a roller, a görkocsolya és a gördeszka is helyet kapott. A kategória megnevezésénél azt vettem alapul, hogy a megfigyelt esetek közül a döntő többség kerékpárral közlekedett; minden más eszköz használata esetlegesnek nevezhető.
- 2 A Föld végnapjait számos formában elképzelhetjük. Most gondoljuk el azt, hogy Földünk két fekete lyuk közé keveredik. Mind a két objektum elképesztő erővel vonzza magához a bolygó. Első lépésben a geoid alak bomlik fel, majd idővel a két fekete lyuk atomjaira szedi szét a Földet. Ennek egyik lépésében egy spagettira emlékeztető alakot vesz fel a Föld, amelynek egyik vége az egyik, míg a másik féle a másik fekete lyuk torkolatában található. Ezt a jelenséget az űrutasban spagettizálódásnak nevezik.
- 3 Ex ante és ex post. A közgazdaságtanból vett két kifejezés a kamatlábak meghatározásánál használatosak. Konceptiómban az alábbi módon közelítem meg:
 Ex ante gondolkodás: a jelekből való olvasás és azok alapján előre gondolkodás, a megelőzés egyik szükséges lépése.
 Ex post gondolkodás: utólag gondolkodás, amikor már egy adott esemény bekövetkezett. A problémát követő következmények tűzoltás jellegű kezelését jelenti.